

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution

(CC BY-ND 4.0 International) license • <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

KONRAD CIESIOŁKIEWICZ¹

Uczelnia Korczaka, Polska

ORCID 0000-0001-6926-3448

Zgłoszono: 22.04.2025; recenzowano: 6.05.2025; zaakceptowano do druku: 7.05.2025

PODMIOTOWOŚĆ INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNA W ŚRODOWISKU MEDIÓW CYFROWYCH JAKO CEL EDUKACJI

INFORMATIONAL-COMMUNICATIVE SUBJECTIVITY IN THE DIGITAL MEDIA ENVIRONMENT AS AN EDUCATIONAL OBJECTIVE

Abstract: The article analyzes various approaches to human subjectivity, interpreting it through the lens of communication processes mediated by digital media and the challenges facing education. Given the dynamics of social changes driven by the development of information technologies, an original definition of a distinct form of subjectivity – informational-communicative subjectivity – has been proposed as a category that facilitates a more precise interpretation of the human condition, particularly that of children and adolescents, within the digital media environment, which constitutes an integral part of the social system. By also using the opposing category – informational-communicative alienation – examples and mechanisms of objectification of young people resulting from the adoption of the commercial paradigm and the lack of transparency in recommendation systems based on algorithms were presented. In order to protect children and adolescents from all forms of violence and to create the proper conditions for their life and development, axiological and methodological proposals for formal and non-formal education were presented.

Keywords: informational-communicative subjectivity, subjectivity, education, digital media

Streszczenie: W artykule poddano analizie różne podejścia do podmiotowości człowieka, odczytując ją przez pryzmat procesów komunikacyjnych zapośredniczonych w mediach cyfrowych oraz wyzwań stojących przed edukacją. Ze względu na dynamikę zmian społecznych wywoływanych rozwojem technologii informacyjnych dokonano autorskiej definicji odrębnego rodzaju podmiotowości – podmiotowości informacyjno-komunikacyjnej – jako kategorii umożliwiającej trafniejsze odczytywanie kondycji człowieka, w szczególności dzieci

---

¹ **Konrad Ciesiołkiewicz** – doktor nauk społecznych, psycholog i politolog, kierownik Centrum Analiz Społeczeństwa Informacyjnego Uczelni Korczaka w Warszawie, członek Państwowej Komisji ds. przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15. Adres e-mail: konrad.ciesiolkiewicz@gmail.com.

i młodzieży, w środowisku mediów cyfrowych, stanowiących integralną część systemu społecznego. Używając też kategorii przeciwstawnej – alienacji informacyjno-komunikacyjnej – zaprezentowano przykłady oraz mechanizmy uprzedmiotowienia młodych ludzi, wynikające z przyjęcia paradygmatu komercyjnego oraz braku transparentności systemów rekomendacyjnych opartych na algorytmach. W celu ochrony dzieci i młodzieży przed wszelkimi formami przemocy oraz potrzebą tworzenia właściwych warunków do życia i rozwoju potencjału młodych ludzi wskazane zostały aksjologiczne i metodyczne propozycje dla edukacji formalnej i pozaformalnej.

Słowa kluczowe: podmiotowość informacyjno-komunikacyjna, podmiotowość, edukacja, media cyfrowe

Wprowadzenie

Podmiotowość jest jedną z najważniejszych cech konstytuujących człowieka w jego relacjach ze światem. W potocznym rozumieniu utożsamia się ją ze sprawczością, samostanowieniem, możliwością wypowiedzenia własnego zdania, formą pewnej odrębności i integralności. Piotr Sztompka (2020, s. 223) za podmiotowość uznaje „moc sprawczą w dziedzinach szerszych niż osobiste, a w szczególności w sprawach publicznych”. Podkreśla, że podmiotami mogą być zarówno jednostki, jak i zbiorowości, które wskutek samoorganizacji, wytwarzania różnych form działania, takich jak różnego typu instytucje, organizacje i grupy społeczne, doprowadzają do zmian społecznych. Zdolność dokonywania zmian przez społeczeństwo, co odnosi się także do pojedynczych osób, Józef Koziński (2004, s. 45) nazywa transgresją – działaniem twórczym, innowacyjnym i ekspansywnym, dążącym do przekraczania własnych granic, w tym także zastanych schematów i skryptyów. Krzysztof Korzeniowski (1983, s. 59) definiuje podmiotowość jednostki jako „uświadomioną działalność inicjowaną i rozwijaną przez jednostkę według jej własnych standardów i wartości”. Z kolei Robert Zieliński (1983, s. 80-81) uściśla opisaną zdolność do podejmowania działań, wskazując na dwie kluczowe składowe podmiotowości – kontrolę poznawczą (posiadanie właściwej wiedzy i antycypowanie zdarzeń) i kontrolę sprawczą (wywieranie wpływu w obszarze praktycznym lub symbolicznym). Na krytycznie ważny aspekt z perspektywy przedmiotowej analizy, jakim jest refleksyjność, wskazuje Pierre Bourdieu (Pomiankiewicz 2013). Podkreśla on potrzebę ciągłej refleksji wobec własnego położenia oraz możliwości jej zmiany. Pracę tę, której przypisuje jedną z kluczowych cech podmiotowości, nazywa socjoanalizą – aktywnością refleksyjną, budującą świadomość i „służącą mobilizacji wszelkich zasobów do działania w zgodzie z własnymi celami, a nie jedynie proste, automatyczne i rutynowe odtwarzanie wzorów zachowań i oczekiwań płynących z czynników zewnętrznych” (Ciesiołkiewicz 2023, s. 172).

Podmiotowość informacyjno-komunikacyjna

Funkcjonowanie w społeczeństwie zmediatyzowanym na niespotykaną dotąd skalę wymaga zdefiniowania szczególnego rodzaju podmiotowości. Jest nią podmiotowość informacyjno-komunikacyjna. Zanim dokonam próby jej konceptualizacji, chcę zwrócić uwagę na specyfikę funkcjonowania w dobie dynamicznych przemian społecznych, przebiegających pod wpływem technologii informacyjnych oraz – w konsekwencji – mediów cyfrowych. W *Słowniku terminologii medialnej* Jacek Kołodziej (2006, s. 118) pisze, że mediatyzacja to proces „pośrednictwa mediów w poznawaniu świata, wpływanie przez media na postrzeganie przez człowieka rzeczywistości niedostępnej bezpośrednio doświadczeniu wraz z konsekwencjami takiego pośrednictwa: kształtowaniem obrazu całej rzeczywistości społecznej, a nawet kompleksowych doświadczeń społecznych pod wpływem konstrukcji medialnych”. Komplementarnego wyjaśnienia, uwzględniającego wpływ mediów cyfrowych, udziela Magdalena Szpunar (2008, s. 40), która wskazuje, że „nowe media wkraczają z impetem w prawie wszystkie sfery działalności człowieka, przeobrażając stosunki pracy, procesy komunikacyjne, charakter stosunków międzyludzkich, czas wolny, a nawet sferę duchowości”. Dla uchwycenia dystyngtywnych cech współczesnego społeczeństwa funkcjonującego pod silnym wpływem przemian technologicznych używa się terminów „społeczeństwo informacyjne”, „społeczeństwo sieciowe” albo „społeczeństwo medialne”. Ostatnie przytoczone określenie, które zaproponował Tomasz Goban-Klas (2004, s. 295), wydaje się ich najwłaściwszą syntezą.

Wszechobecność mediów cyfrowych towarzyszących współczesnemu człowiekowi niemal przez całą dobę, odzwierciedlona też w powyższych klasyfikacjach, pozwala mówić o życiu w środowisku mediów cyfrowych nazywanych także w literaturze przedmiotu „infosferą”. Odchodząc od jednoznacznego podziału na funkcjonowanie online i offline, uznać należy, że jest ono podsystemem środowiska społecznego. Wyraźnie widać to, kiedy zastosujemy definicję środowiska społecznego autorstwa Heleny Radlińskiej. Według niej jest to „zespół warunków, wśród których bytuje jednostka, i czynników kształtujących jej osobowość, oddziałujących stale lub przez czas dłuższy” (Radlińska 1935, za: Kwieciński, Śliwerski 2019, s. 9). Uwzględniając podstawową część procesów komunikacyjnych, jaką jest informacja, można się odwołać do pojęcia środowiska informacyjnego i jego składowych, zaproponowanych przez Wiesława Babika (2016, s. 72): „Środowisko informacyjne i zarazem otoczenie informacyjne to ekosystem współczesnego człowieka, który tworzą: Internet, szkoła, nauka, kultura, prasa, reklama, radio, telewizja, telefon, bank(?), rodzina, sztuka, władza, książka, inni ludzie, biblioteki, księgarnie itd.”. Wszystkie wymienione podmioty, wskutek procesu cyfryzacji i dynamicznie rozwijających się technologii informacyjnych, stanowią dzisiaj integralną część środowiska mediów cyfrowych, to zaś jest składową współczesnego środowiska społecznego.

W dalszej części artykułu będę używał pojęcia „podmiotowość informacyjno-komunikacyjna” ze względu na fakt, iż pełniej dookreśla ono specyfikę środowiska życia i rozwoju współczesnego człowieka, które w literaturze przedmiotu opisywane są zarówno od strony informacji, jak i komunikacji oraz mediów jako takich. W swojej istocie, przynajmniej z perspektywy tego wywodu, posiada znaczenie synonimiczne. Informacja stanowi oczywiście pierwszy element znacznie bardziej złożonego procesu, jakim jest komunikacja. We współczesnym dyskursie publicznym w sposób szczególny akcentowana jest rola informacji, ale akcenty podlegają dynamice zmian w zależności od funkcji, jakie czynimy przedmiotem rozważań. Zatem najbardziej komplementarne wydaje się właśnie połączenie aspektów informacyjnych i komunikacyjnych w jeden zakres analizy problemowej. Dodatkowym argumentem przemawiającym za takim rozwiązaniem jest to, że przedmiotem mojego zainteresowania jest człowiek i społeczeństwo znajdujące się w centrum środowiska mediów cyfrowych, nie zaś wyłącznie procesy technologiczne. To oznacza, że wspólnym mianownikiem dla informacji i komunikacji staje się relacyjność. To człowiek w relacji ze środowiskiem nadaje sens i znaczenie informacji. Komunikacja zawsze związana jest z pytaniem o innego człowieka lub innych ludzi, dzieleniem się z innymi. Dominik Wolton (2022, s. 5) twierdzi, że „informacja to przekaz, podczas gdy komunikacja to relacja”.

Kończąc tę część rozważań, chcę omówić, czym jest podmiotowość informacyjno-komunikacyjna oraz zaproponować jej definicję własną. Ponieważ każda teoria posiada swoje założenia antropologiczne, jak można było się przekonać z powyższego opisu, także ten szczególny rodzaj podmiotowości zakorzeniony jest w wizji człowieka jako istoty społecznej i dialogicznej, zgodnie z tym, jak rozumieli ją przedstawiciele filozofii dialogu i personalisti, traktując proces komunikacji, a więc spotkanie człowieka z człowiekiem, jak doniosłe i twórcze wydarzenie². Trafnie specyfikę społecznej natury człowieka podmiotowego oddaje Wielecki (2003, s. 347), który pisze: „Naturą jednostki jest, iż pozostaje ona w relacjach ze społeczeństwem. Naturą zaś społeczeństwa jest to, iż jest bytem relacyjnym. Najpierw w tym sensie, iż jest kreowane w toku stosunków społecznych między jednostkami. Potem zaś w takim znaczeniu, iż gdy już istnieje, jest czynnikiem, obok autonomicznej działalności podmiotu, kreującym podmiot”. Autor wyraźnie ucieka od redukcji człowieka wyłącznie do kategorii indywidualizmu lub kolektywizmu, wskazując na permanentne istnienie sprzężenia zwrotnego człowieka i społeczeństwa.

---

2 Józef Tischner (2008, s. 21) ujął to w następujący sposób: „Początek dialogu – wyjście z kryjówki – już jest dużym wydarzeniem. Trzeba się wychylić, przekroczyć próg, wyciągnąć rękę, znaleźć wspólne miejsce do rozmowy. Miejsce to nie będzie już kryjówką, w której człowiek pozostaje sam ze swoim lękiem, lecz miejscem spotkania, zaczątkiem jakiejś wspólnoty, być może początkiem domu”.

Fundamentalne znaczenie dla rozwijania koncepcji podmiotowości informacyjno-komunikacyjnej ma wizja społeczeństwa kognitariuszy Józefa Kozińskiego oraz teoria metabolizmu informacyjnego Antoniego Kępińskiego. Pierwsza wskazuje na dynamikę przemian współczesnych stosunków społeczno-ekonomicznych i powstawaniem dominującej klasy społecznej kognitariuszy zajmujących się „tworzeniem, przechowywaniem, organizowaniem, upowszechnianiem, wykorzystywaniem i utajnianiem informacji oraz wiedzy, a także – co jest szczególnie istotne dla egzystencji ludzkiej – nadawaniem im wartości, znaczenia i sensu. [...] dla wielu z nich informacja jest czymś więcej niż materiałem budowlanym dla architekta. Wypełnia ona cały ich świat; stanowi rodzaj osobistego kosmosu” (Koziński 2020, s. 230-232). Z dzisiejszej perspektywy zaryzykować można twierdzenie, że do pewnego stopnia zdecydowana większość społeczeństwa, bez względu na role zawodowe, realizuje funkcje przypisane kognitariuszom. Kępiński (2001, s. 205-208) w swojej pracy *Melancholia* wykląda teorię, do której wielokrotnie odwoływać się będą przedstawiciele wielu dyscyplin. Zakłada ona, że w drodze ewolucji człowiek wykształcił dwie postawy wobec otaczającego go świata istot żywych i martwych – postawę „od” i postawę „do”. Pierwsza dotyczy przede wszystkim potrzeby elementarnego bezpieczeństwa fizycznego oraz ochrony zasobów własnych. Postawa „do” związana jest głównie z komunikacją – zbliżaniem się do innych i budowaniem z nimi relacji. W procesie tym człowiek wytwarza wiele symboli niezbędnych do komunikowania się z ludźmi. Konsekwencją orientacji „do ludzi i świata” jest także postawa „nad”, umożliwiająca samorealizację w świecie, wpływanie na środowisko życia i jego przekształcanie. Zrównoważona postawa „nad” ma zapewniać unikanie sytuacji patologicznych, którymi są nadużycia związane z władztwem, a także – w przypadku jej deficytów – nadmierne podporządkowywanie się oczekiwaniom płynącym z otoczenia jednostki (Kępiński 2002, s. 20).

Komunikując się w środowisku mediów cyfrowych, nie wolno zapominać o jednym z podstawowych praw człowieka, jakim jest prawo do prywatności. Jego nieodłącznymi elementami są prawo do własnej tożsamości oraz „uznanie autonomii jednostki w odniesieniu do kształtowania przez nią swojego życia osobistego” (Brzozowski 2021, s. 191). Szczególnie warto zaakcentować autonomię informacyjną, a więc prawo do decydowania przez człowieka o przeznaczeniu własnych danych osobowych. Dotyczy to przede wszystkim danych sensorywnych, których ujawnienie przez inne osoby lub instytucje mogłoby mieć szkodliwe lub krępujące konsekwencje. Takimi danymi są informacje o wyznaniu, orientacji seksualnej, stanie zdrowia, uzależnieniach etc. (Brzozowski 2021, s. 194). Według prawa krajowego i unijnego, w tym tzw. RODO (ogólnego rozporządzenia unijnego o ochronie danych osobowych), wszelkie dane osobowe są chronione, a ich udostępnianie w celu gromadzenia przez inne podmioty, przetwarzanie i wykorzystywanie warunkowane jest świadomą zgodą. Konsekwencją tych przepisów jest także możliwość wycofania zgody i prawo do bycia zapomnianym (Brzozowski 2021, s. 195). Niewielka skuteczność egzekwowania tych dyrektyw i poczucie nadużywania

danych osobowych do prowadzenia precyzyjnie profilowanych działań komercyjnych i politycznych, wykorzystujących na szeroką skalę algorytmy³, spowodowały pojawienie się w dyskursie publicznym postulatu modyfikacji praw człowieka i uwzględnienie specyfiki życia w środowisku cyfrowym. Ferdinand von Schirach (2022, s. 21) proponuje poszerzenie Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej o sześć nowych artykułów. Dwa z nich powiązane są z autonomią informacyjną i komunikacyjną człowieka:

- prawo do cyfrowego samostanowienia, zabraniające nadmiernego profilowania i manipulowania ludźmi;
- prawo do przejrzystych i sprawiedliwych algorytmów, zakładające podejmowanie ważnych decyzji wyłącznie przez człowieka.

Dla uzyskania optymalnego stopnia podmiotowości niezbędne są także właściwe warunki oraz wola ze strony instytucji sprawujących różne formy władzy. Warunki te określa najlepiej pojęcie „empowerment” używane w zarządzaniu i szeroko rozumianej polityce społecznej. Oznacza ono upodmiotowienie lub uppełnomocnienie w relacjach instytucji z jednostką i grupami społecznymi. W jego ramach wskazuje się na trzy składowe: wiedzę i postawę (przekonanie o potrzebie wzmocnienia człowieka lub grupy społecznej w relacji z otoczeniem zewnętrznym), działanie (konkretne aktywności na rzecz zwiększenia podmiotowości strony uznawanej za słabszą) i skutek (ocena zmniejszenia stopnia dominacji strony silniejszej, osiągnięcia stanu zrównoważenia władzy) (Szarfenberg 2016, s. 99-100).

Uwzględniając wskazane typologie, jako podmiotowość informacyjno-komunikacyjną uznaję stan jednostki w jej relacjach z mediami cyfrowymi, mający charakter zarówno obiektywny, jak i subiektywny. W tym stanie jednostka charakteryzuje się wysokim stopniem refleksyjności odnoszącej się do własnych działań informacyjno-komunikacyjnych. Radzi sobie z nadmiarem informacji, ich selekcjonowaniem, przetwarzaniem, jest zdolna do tworzenia na ich podstawie wiedzy, korzysta z nich w działaniach komunikacyjnych – podejmowanych świadomie, służących budowaniu i podtrzymywaniu relacji społecznych, umożliwiających kontrolowane i szanujące podmiotowość innych wpływanie na sferę publiczną przy jednoczesnym poczuciu własnej odrębności pod względem aksjologii oraz tożsamości, z zachowaniem właściwej równowagi między realizacją oczekiwań zewnętrznych, w tym płynących ze środowiska mediów cyfrowych, a priorytetami uznawanymi za własne.

---

3 Przez algorytmy rozumieć należy „z góry określone procesy decyzyjne, które wykorzystują drzewo decyzyjne z przypisanymi wagami parametrów, aby zasugerować optymalną decyzję na podstawie danych. Parametry i ich wagę ustala projektant algorytmu. Zaawansowane algorytmy używają uczenia maszynowego, które pozwala im dostosowywać się na podstawie analizy wcześniejszych danych” (Miotk 2024, s. 113).

Alienacja w mediach cyfrowych

Stanem przeciwnym wobec podmiotowości jest alienacja – kategoria opisująca ubezwłasnowolnienie, poczucie bezsensu, izolacji i wyobcowania (Korzeniowski 1983, s. 59-71). W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że wytworzone przez ludzi środki w postaci technologii informacyjnych usamodzielniały się i w wielu sytuacjach obracają się przeciwko człowiekowi i spójności społecznej, instrumentalizując jednostki. Uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że coraz częściej stajemy się przedmiotem, a nie podmiotem cyfrowej mediatyzacji. Grupą społeczną, która z racji braku gotowości poznawczej i emocjonalnej do radzenia sobie z mechanizmami platform, w szczególności systemami rekomendacyjnymi opartymi na algorytmach, są małoletni.

Według międzynarodowych badań Youth Skills polska młodzież na tle pięciu innych krajów (Finlandia, Estonia, Niemcy, Portugalia, Włochy) charakteryzuje się najwyższym poziomem ekspozycji na intencjonalną mowę nienawiści oraz treści krzywdzące (D'Haenens i in. 2022, s. 11). Dla 68,4 proc. respondentów największym problemem internetu jest mowa nienawiści. Prawie połowa z nich widziała, jak wyzywani i atakowani byli ich znajomi (Lange i in. 2023, s. 7). 1/3 nastolatków stwierdza, że ich pierwszy kontakt z treściami pornograficznymi nastąpił niechcący, w trakcie wyszukiwania innych informacji (Lange i in. 2023, s. 9). Z raportu organizacji We Protect wynika, że 68 proc. dzieci i młodzieży w Polsce doświadczyła jednej z form przemocy seksualnej w sieci (prezentowania treści seksualnych bez wyrażenia na nie zgody, namawiania do czynności seksualnych, przesyłania zdjęć i filmów, uwodzenia) (Economist Impact, s. 4). Według zagranicznych raportów to właśnie młodzi ludzie stanowią najbardziej podatną grupę na dezinformację i teorie spiskowe (Jolley i in.). Badania amerykańskiej News Literacy Project wykazały, że 80 proc. młodzieży aktywnych w mediach społecznościowych widziała posty promujące teorie spiskowe, a 81 proc. z nich przyznała, że skłonna była do wiary w przynajmniej jedną z nich (The News Literacy Project, s. 5). Niemal połowa polskich nastolatków (43,7 proc.) uważa, że w internecie nie da się odróżnić informacji prawdziwych od fałszywych. Jeszcze więcej respondentów nie weryfikuje nawet wiarygodności profili ani autorów postów obserwowanych w mediach społecznościowych. Prawie 54 proc. ich użytkowników doświadcza dojmującego poczucia samotności (Lange i in., s. 7, 9). Aż 58 proc. dzieci w wieku 7-12 lat korzysta z platform społecznościowych i komunikatorów, których oficjalny wiek dostępu wynosi 13 lat (Ciesiołkiewicz 2025, s. 23-25). Jednocześnie są to miejsca, gdzie najczęściej dochodzi obecnie do doświadczania przemocy, w tym krzywdzenia seksualnego. Jednym z najbardziej niepokojących mechanizmów, stanowiących swoisty ukryty program (Meighan 1993, s. 71) platform społecznościowych są algorytmy, których szczegółowy sposób działania znany jest jedynie właścicielom przedsiębiorstw cyfrowych. Alarmującej wiedzy dostarczają raporty z badań organizacji międzynarodowych i krajowych, w tym Amnesty International, Uniwersytetu w Dublinie czy Fundacji

Panoptykon. Pierwszy ukazuje, jak bardzo dzieci użytkujące platformę TikTok podatne są na zjawisko tzw. króliczej nory, czyli konsumowania coraz większej ilości treści dostarczanych przez algorytm, a jednocześnie – ze względu na coraz mniejszy stopień moderacji lub jej zupełny brak – stanowiących bezpośrednie zagrożenia dla zdrowia psychicznego osób małoletnich. Część z nich dotyczyła romantyzowania i estetyzowania śmierci samobójczej (Amnesty International). Badacze uniwersytetu w Dublinie udowadniają, jak bardzo systemy rekomendacyjne promują radykalizację oraz postawy mizoginistyczne prowadzące do przemocy (Baker i in., s. 4). Polska fundacja Panoptykon przeprowadziła badanie eksperymentalne, udowadniając, jak algorytm firmy Meta wykorzystuje lęki użytkowników do rekomendowania nowych treści, jeszcze bardziej je pogłębiających, nawet w sytuacji świadomej próby rezygnacji z niej przez użytkownika (Wróblewska).

Nadmiar informacji, którym podlegamy, prowadzi do wielu „chorób informacyjnych” lub „zaburzeń informacyjno-komunikacyjnych”, takich jak stres informacyjny, brak poczucia odpowiedzialności za nadawany komunikat, tworzenie informacji nieopartych na faktach, tendencyjne i nieodpowiednie rozumienie przekazów, ignorowanie informacji, które nie pasują do doświadczeń i przekonań odbiorcy (Babik 2014, s. 49), niszczenie reputacji online, kradzieże tożsamości, śledzenie i inne naruszenia prywatności, dezinformacja, mowa nienawiści, radykalizacja, ekspozycja na szkodliwe treści etc. (Frau-Meigs 2019, s. 95).

Końcowe rekomendacje

Przyjmując za Zbigniewem Kwiecińskim i Bogusławem Śliwerskim, że kształcenie i wychowanie to „wszelkie warunki, procesy i działania wspierające rozwój jednostki ku pełnym jej możliwościom oraz sprzyjające osiągnięciu przez nią postawy życzliwości wobec innych i kompetencji do aktywności na rzecz dobra własnego i wspólnego w bliskiej i dalszych sferach otoczenia społecznego” (Kwieciński, Śliwerski 2019, s. 7), za niezbędne należy uznać włączenie w ten zakres problematyki mediów cyfrowych – tworzących nowe i ważne środowisko życia i rozwoju młodego człowieka. Właściwie rozumiana edukacja powinna pełnić zarówno funkcje ochronne, jak i wspierać podmiotowość informacyjno-komunikacyjną. W tym celu należy odejść od wyłącznej koncentracji na umiejętnościach cyfrowych ulokowanych w przedmiocie „informatyka” na rzecz bardziej holistycznego podejścia kompetencyjnego, obejmującego komponenty postaw, aksjologii, wiedzy i umiejętności.

Kluczowym aspektem podmiotowości informacyjno-komunikacyjnej jest refleksyjność. Tę zaś można uzyskać poprzez włączenie metod krytycznej edukacji medialnej. Przykładowy koncept stworzony został przez Tomasza Szkudlarka i nazwany „pedagogiką dystansu”. Chodzi o podwójną rolę edukacji kładącej silny nacisk na partycypację uczniów, która „afirmując znaczenia konstruowane przez młodzież w procesie odbioru mediów, powinna zarazem uczyć dystansu do tak

tworzonych znaczeń” (Szkudlarek 2009, s. 122). Drogą wiodącą do tego jest uczynienie z dialogu centralnej wartości i metody nauczania w duchu Paula Freire i innych pedagogów krytycznych. Warunkiem jej realizacji jest postawa nauczycieli, pełniących rolę facylitatorów, przyjmujących założenie, iż wiedza i postawa krytyczna mogą zaistnieć wyłącznie poprzez dialog jego równych uczestników dzielących się swoimi perspektywami. Rozwijając ideę dialogu, Freire (2017, s. 60-66) podkreślał potrzebę postawy miłości wobec świata i drugiego człowieka, pokorę, wiarę w ludzi, nadzieję na zmianę i krytyczne myślenie. W drodze dialogu i właściwie zadawanych pytań uczniowie powinni odkrywać „ukryty program” mediów cyfrowych, dekodując zawarte w nim treści, używane stereotypy, podkreślane audytoria i przekazy oraz pomijane grupy społeczne i wartości. Ponadto uczniowie powinni odkrywać specyfikę źródeł informacji oraz ich strukturę właścicielską, dyskutując o całym wachlarzu zniekształceń poznawczych, do których prowadzić może nadmierna ufność pokładana w algorytmicznych systemach rekomendacyjnych. Istotnym aspektem tego rodzaju edukacji powinno być uczenie się komunikacji i tworzenia tego, co wspólne, oraz tego, co Wolton (2022, s. 5) nazywa największym współczesnym wyzwaniem, a mianowicie – umiejętności „radzenia sobie z istniejącymi różnicami”.

Bibliografia

- Amnesty International, *Kanał „Dla Ciebie” na TikToku rozpowszechnia wśród młodych osób treści szkodliwe dla zdrowia psychicznego*, dostępny na: <https://www.amnesty.org.pl/tiktok-rozpowszechnia-tresci-szkodliwe-dla-zdrowia-psychicznego/> (otwarty 22.04.2025).
- Babik W. (2014). *Ekologia informacji*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Babik W. (2016). Środowisko informacyjne człowieka. W: Babik W. (red.), *Nauka o informacji*, Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Baker K., Ging D., Brandt Andreasen M., *Recommending Toxicity: The role of algorithmic recommender functions on YouTube Shorts and TikTok in promoting male supremacist influencers*, dostępny na: <https://antibullyingcentre.ie/wp-content/uploads/2024/04/DCU-Toxicity-Full-Report.pdf> (otwarty 22.04.2025).
- Brzozowski W. (2021). *Prawo do prywatności*. W: Brzozowski W., Krzywoń A., Wiącek M. (red.), *Prawa człowieka*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Ciesiołkiewicz K. (2023). *Kondycja dialogu społecznego i podmiotowości komunikacyjnej instytucji dialogu społecznego na przykładzie Rady Dialogu Społecznego*. Rzeszów: Newslime.
- Ciesiołkiewicz K. (2025). Środowisko cyfrowe – w pułapce przemocy instytucjonalnej. W: Bigaj M., Ciesiołkiewicz K., Mikulski K., Miotk A., Przewłocka J., Rosa M., Załęska A., *Internet dzieci. Raport z monitoringu obecności dzieci i młodzieży w internecie*. Warszawa: Instytut Cyfrowego Obywatelstwa – Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15.

- D'Haenens L., Joris W., Bossens E. (2022). *Synthesis of ySKILLS results*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Economist Impact, *Szacunki dotyczące narażenia dzieci na krzywdy seksualne w sieci i ich czynników ryzyka. Badanie doświadczeń z dzieciństwa 18-latków w czterech krajach europejskich*, dostępny na: https://www.weprotect.org/wp-content/uploads/WeProtect_Economist-Impact_European-online-sexual-harms-study_report_Poland-translation.pdf (otwarty 22.04.2025).
- Frau-Meigs D. (2019). *Dezinformacja, radykalizacja i inne zaburzenia informacyjne – wnioski dla kompetencji medialnych i informacyjnych*. W: Ratajski S. (red.), *Edukacja medialna jako wyzwanie*. Warszawa: Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie – Polski Komitet do spraw UNESCO.
- Freire P. (2017). *Pedagogy of the Opressed*. London: Penguin Random House.
- Goban-Klas T. (2004). *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*. Warszawa: PWN.
- Jolley D., Douglas K., Skipper Y., *Conspiracy theories start to take hold at age 14, study suggests*, dostępny na: <https://theconversation.com/conspiracy-theories-start-to-take-hold-at-age-14-study-suggests-156006> (otwarty 22.04.2025).
- Kępiński A. (2001). *Melancholia*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Kępiński A. (2002). *Lęk*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Kołodziej J. (2006). *Mediatyzacja*. W: Pisarek W. (red.), *Słownik terminologii medialnej*. Kraków: Universitas.
- Korzeniowski K. (1983). *Podmiotowość człowieka. Metateoretyczne ramy teorii*. W: Korzeniowski K., Zieliński R., Daniecki W. (red.), *Podmiotowość jednostki w koncepcjach psychologicznych i organizacyjnych*. Wrocław: Ossolineum.
- Kozielecki J. (2000). *Psychologiczne koncepcje człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Kozielecki J. (2004). *Spółczesność transgresyjna. Szanse i ryzyko*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.) (2019). *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Warszawa: PWN.
- Lange R., Wrońska A., Ładna A., Kamiński K., Błazej M., Jankiewicz A., Roślaniec K. (2023). *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*. Warszawa: NASK Państwowy Instytut Badawczy.
- Meighan R. (1993). *Socjologia edukacji*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Miotk A. (2024). *Świadomość algorytmiczna a ewolucja widowni*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Pomiankiewicz Ł. (2013). *Podmiot wobec struktur społecznych. Jeana-Paula Sartre'a i Pierre'a Bourdieu konceptualizacja podmiotowości społecznej*. „Studia Socjologiczne”, nr 2(209), s. 47-69.
- Radlińska H. (1935). *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego. Szkice z pedagogiki społecznej*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Schirach F. (2022). *Każdy człowiek*. Kraków-Budapeszt-Syrakuzy: Wydawnictwo Austeria.
- Szarfenberg R. (2016). *Empowerment*. W: Rysz-Kowalczyk B., Szatur-Jaworska B. (red.), *W kręgu pojęć i zagadnień współczesnej polityki społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

- Szkudlarek T. (2009). *Media. Szkic z filozofii i pedagogiki dystansu*. Kraków: Impuls.
- Szpunar M. (2008). *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*. „Studia Medioznawcze”, nr 4(35), s. 31-40.
- Sztompka P. (2020). *Słownik socjologiczny. 1000 pojęć*. Kraków: Znak.
- The News Literacy Project, *News literacy in America: A survey of teen information attitudes, habits and skills*, dostępny na: <https://newslit.org/wp-content/uploads/2024/10/NLP-TeenSurvey-Report-2024.pdf> (otwarty 22.04.2025).
- Tischner J. (2008). *Etyka solidarności oraz Homo sovieticus*. Kraków: Znak.
- Wielecki K. (2003). *Podmiotowość w dobie kryzysu postindustrializmu*. Warszawa: Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego.
- Wolton D. (2022). *Informacja i komunikacja*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Wróblewska M., *Algorytmy Traumy. Jak Facebook karmi się twoim lękiem*, dostępny na: <https://panoptykon.org/algorytmy-traumy-2-podcast> (otwarty 22.04.2025).
- Zieliński R. (1983). *Koncepcja poczucia podmiotowości na tle teorii i badań psychologii społecznej*. W: Korzeniowski K., Zieliński R., Daniecki W. (red.), *Podmiotowość jednostki w koncepcjach psychologicznych i organizacyjnych*. Wrocław: Ossolineum.